

SZEGHY-GAYER VERONIKA*

Még egyszer a párizsi békeszerződésről

Štefan Šutaj: *Parížska konferencia 1946 a mierová zmluva s Maďarskom*. [Az 1946-os párizsi konferencia és a békeszerződés Magyarországgal] Prešov, UNIVERSUM, 2014, 402 oldal.

2014-es dátummal, de valójában 2015-ben látott napvilágot Štefan Šutaj szlovák történész új kötete az 1946-os párizsi békekonferenciáról. Šutaj, aki hosszú ideig volt a Szlovák–Magyar Történész Vegyesbizottság szlovák elnöke, az 1990-es évek elején a szlovák történészek közül elsőként kezdett el foglalkozni a csehszlovákiai magyarok 1945 és 1948 közötti történetével, többek között olyan, akkor még tabutémának számító kérdéseket dolgozva fel, mint a reszlovakizáció vagy a magyarok II. világháború utáni kitelepítése Csehszlovákiából.¹ Közben a jelenkori szlovák–magyar kapcsolatokról és a szlovákiai magyar kisebbséget érintő folyamatokról is rendszeresen végzett felméréseket, legutóbbi tanulmánykötetében éppen ezeket a kutatásokat összegezte.² Munkássága már csak ezért is figyelmet érdemel a magyar olvasók körében.

Jelen művében visszatérni látszik tudományos pályafutásának kezdőkövéhez, hiszen – ahogy maga a cím is jelzi –, a párizsi békekonferenciát kifejezetten a Csehszlovákia és Magyarország között

* A szerző történész, az MTA TK Kisebbségkutató Intézetének tudományos segédmunkatársa. E-mail: Gayer.Veronika@tk.mta.hu

¹ Šutaj, Štefan: *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945–1948*. Bratislava, Veda, 1993; Šutaj, Štefan: *"Akcia Juh" – odsun Maďarov zo Slovenska do Čiech v roku 1949*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.; Šutaj, Štefan: *Reslovakizácia*. Košice, SAV, 1991.; 2008-ban egyik ilyen munkája magyarul is megjelent. Šutaj, Štefan: *Magyarok Csehszlovákiában 1945–1948 között*. Budapest, Lucidus Kiadó, 2008.

² Šutaj, Štefan: *Maďarská menšina na Slovensku v 20. storočí*. Bratislava, Kalligram, 2012.

megkötött békeszerződésre összpontosítva mutatja be, vagyis érdeklődése középpontjába ismét a II. világháború utáni csehszlovák–magyar problematika került. A könyv egyértelműen egyetemi tankönyvnek íródott, s ebből a szempontból kulcsfontosságú jelentőséggel bír. Ugyanakkor kétségtelen tény, hogy sem a szlovák, sem a cseh történetírás nem szentelt eddig különösebb figyelmet a békekonferencia csehszlovák–magyar vonatkozásainak, s a szerző első sorban saját levéltári kutatásaira hagyatkozott, így a kötet szlovák és cseh tudományos közegben való jelentősége jóval túlmutat egy, a témát összefoglaló egyetemi jegyzetnél.

Bár a szerző számára bevallottan egyfajta viszonyítási pontként szolgált Romsics Ignác hasonló tematikát feldolgozó, szlovák nyelvre is lefordított kötete a párizsi békeszerződésről,³ Šutaj munkáját igyekszem nem összemérni ezzel a monográfiával, sokban ugyanis eltérő volt a két történész megközelítése. Šutaj eleve a párizsi békekonferencia csehszlovák–magyar vonatkozásait, míg Romsics Magyarországnak a békekonferencián való részvételét mutatta be, bár így is átfogóbban ismertette az európai országok békeelképzeléseit és külpolitikáját, mint szlovák kollégája.

Šutaj műve a szokásos bevezetővel indul, melyben a szerző igyekszik elhelyezni a csehszlovák és a magyar állam háború utáni törekvéseit az európai nagypolitika realitásában. Ebben a részben kissé hiányolom a nagyhatalmak, főként a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia csehszlovák–magyar kérdésben való hozzáállásának, ha tetszik, Közép-Európa-politikájának átfogóbb bemutatását, akár külön-külön is, hogy világos legyen, milyen esélyekkel, milyen külső támogatottsággal indult a kisebbségektől mentes csehszlovák nemzetállam tervének megvalósítása.

A szlovák történész lényegében az Edvard Beneš által irányított csehszlovák emigráció elképzeléseinek ismertetésével kezdi kötetét. Mára már köztudott tény, hogy Benešék abból a meggyőződésből indultak ki, hogy a német és magyar kisebbség verte szét az első Csehszlovák Köztársaságot, ezért Prága a II. világháború után egy kisebbségek nélküli Csehszlovákiát kívánt létrehozni.

Ennél jóval izgalmasabb rész a könyv második fejezete, ezen belül is a csehszlovák békeelőkészítési munkálatok során felállított és a

³ Romsics Ignác: *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Budapest. Osiris Kiadó, 2006.

Szlovák Nemzeti Tanács Elnökségéhez rendelt honismereti kérdéseket kutató bizottság (hivatalos szlovák nevén: Komisia pre výskum vlastivedných otázok pri Predsedníctve Slovenskej národnej rady) működésének a bemutatása (80–103.), amely a szlovák történetírásban is fehér foltnak számít. A Szlovák Nemzeti Tanács elnökségéhez és a Csehszlovák Külügyminisztériumhoz rendelt szerv egyik fontos célja volt a szlovák szakértők fokozottabb bevonása a békekonferenciára való előkészületekbe. Ugyanakkor a szerző világosan rámutat arra, hogy a bizottság munkája szándékosan nem kapott nyilvánosságot, szinte titkosan működött, s maguk a bizottsági tagok is túlértékelték a csehszlovák külpolitikában elfoglalt helyüket. Mindemellett szívesen olvastam volna többet arról, hogy a bizottság munkájában résztvevő szlovák politikusok, közéleti személyiségek, mint például Peregrin Fiša, Daniel Rapant szlovák történész vagy Juraj Slávik, a két világháború közötti a csehszlovákizmus meggyőződéses hívének számító szlovák politikus – akiről egyébként szintén a múlt évben jelent meg egy alapos politikai életrajz⁴ –, milyen elképzelésekkel látott neki a munkának, hogyan látták ők Szlovákia szerepét az új Csehszlovákia kialakításában?

Ehhez szorosan kapcsolódik az a kisebb észrevételem is, miszerint a bonyolult, sokszor egymásnak ellentmondó diplomáciai lépésektől, eseménytörténeti összefoglalóktól hemzsegő fejezetek mögött talán nem rajzolódik ki eléggé a történetben részt vevő politikusok Közép-Európa-képe.

Az is érdekelt volna, hogy a csehszlovák politikai vezetés miként viszonyult a Tiso-féle szlovák állam örökségéhez, hogyan integrálta, milyen szerepet szánt a szlovák értelmiségnek a békefolyamatokat előkészítésében és a csehszlovák állam működésében? Meggyőződésem szerint ezek a kérdések a mai napig kevésbé vannak érintve a hasonló jellegű politikatörténeti munkákban. Jól ismerjük már Beneš vagy Vladimír Clementis szándékait, politikai elgondolásait, de kik voltak a másodvonalban?

Šutaj részletesen foglalkozik a fent említett bizottság által kidolgozott tervezetekkel, amelyek túlnyomórészt a lakosságcserét és a magyar kisebbség „megbüntetését” érintették, s megállapítja, hogy

⁴ Bár a kötet nagyrészt a politikus két világháború közötti karrierjével foglalkozik. Erik Dulovič: *V službách Československa. Juraj Slávik, politická biografia 1890–1935*. Liptovský Mikuláš, Tranoscus, 2015.

tagjai összességében inkább tudósként viselkedtek, semmint hogy a békekonferencia politikai érdekeit szolgálták volna, így szerepük marginális maradt.

Szintén érdekes alfejezet a Szlovákia területéről származó kulturális örökséggel kapcsolatos csehszlovák–magyar vitákat tárgyaló testület (Zbor pre otázky reštitúcie kultúrneho majetku zo Slovenska) munkájának a bemutatása. A viták tárgyát elsősorban az 1918 előtt, vagy 1938 és 1944 között született műalkotások, levéltári dokumentumok stb. képezték. Ide kell sorolni például azokat a kora újkori történeti dokumentumokat vagy műtárgyakat, amelyek akkor keletkeztek, amikor a különféle magyar állami közigazgatási szervek a mai Szlovákia területén helyezkedtek el, s valamilyen úton-módon, például az 1896-os millennium alkalmával Budapestre kerültek. A csehszlovák fél elsősorban arra hivatkozott, hogy Magyarországnak már a trianoni békeszerződés bizonyos pontjai alapján ki kellett volna adnia a Szlovákia területéhez, így a szlovák történelemhez szorosan kötődő bizonyos műemlékeket, s minthogy ezt nem tette meg, a fent említett testület az 1918 előtti műtárgyakra is igényt formált. Ez azonban kényes kérdés maradt, hiszen ahogy a szerző utal rá, a két világháború közötti csehszlovák állam szinte egyáltalán nem foglalkozott ezzel a problémával (110.), így az erre való hivatkozás részükről teljesen új keletűnek számított. A békedelegáció amúgy is azt a felszólítást kapta, hogy nem hivatkozhat a trianoni békeszerződésre, s nem használhatja a történelmi érvelést sem a tárgyalások során (113.), így a kulturális örökség rendezésének kérdése tulajdonképpen nem nyert megoldást, csak néhány szakember felvetése maradt. Šutajt egyébként érezhetően izgatta ez a kérdés, mivel könyvében még két helyen is kitért a testület próbálkozásaira (246–256. és 287–297.). Ezzel természetesen azt is jelzi, hogy a II. világháború utáni csehszlovák–magyar kapcsolatok, melyben kétségtávol a csehszlovákiai magyar kisebbséget érintő tragédiák a legfájdalmasabbak, bonyolult kérdéshalmazt ölelnek fel, sok kis részproblémával, számtalan máig megoldatlan kérdéssel.

Šutaj könyve a diplomáciatörténetírásban jól bevált kronológiát követi. Míg a második fejezet Magyarország és Csehszlovákia békeelőkészítési munkálatait, a harmadik magának a békekonferenciának a lezajlását, a negyedik pedig az 1946. október és 1947. február közötti csehszlovák–magyar kapcsolatokat mutatja be, melynek olvasása során nem találkozunk eddig feltáratlan, jelenlegi tudásun-

kat felülrő információkkal, diplomáciatörténeti újdonságokkal. Figyelemreméltó mennyiségő azonban az a kisebb részben párizsi, nagyobb részben prágai és pozsonyi levéltári forrásanyag, amelyet a szerző munkája során dolgozott fel. Mindezek révén szívesen olvastam volna több magyar nyelvő szerzőre való hivatkozást, főleg olyan alfejezeteknél, amelyek teljes egészében Magyarországról szólnak (lásd például 113–119.). Semmiképpen sem vált volna a mű kárára, ha a szerző jobban kiaknázza a téma magyar nyelvő szakirodalmát.

Šutaj végezetül a szlovák–magyar kapcsolatokra, a szlovák és magyar múltszemléletre vonatkozó néhány gondolatával zárja munkáját. Kitér a szlovák és magyar múltfelfogás eltéréseire, az etnocentrikus történelemfelfogásra, amely – ahogyan fogalmaz – „üldöz bennünket a szlovák–magyar konfrontációk alkalmával” (373.), s röviden összefoglalja a 20. századi külpolitikai törekvéseket, amelyekkel Magyarország a trianoni problémát kívánta megoldani. A szlovák történész műve elsősorban a szlovák és cseh nyelvő történetírás számára jelent mérőöldkövet, a magyarországi szakma pedig meglelégedhet azzal, hogy a szlovák egyetemisták az ő értelmezésén keresztül szerezhetnek majd további ismereteket a szlovák–magyar kapcsolatok 1945 utáni alakulásáról.